

ยังต้องไปเกิดใหม่ตามอำนาจของกิเลส แต่ถ้าหมคกิเลสแล้วตายแล้วก็จะดับสูญคือไม่เกิดอีก ซึ่งนี่ก็เป็นคำสอนระดับศีลธรรมที่ประยุกต์มาจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์เรื่องจิตหรือวิญญาณเวียนว่ายตายเกิดเพื่อรับผลกรรมจากชาติเก่า โดยคำสอนระดับศีลธรรมนี้เขาเอาไว้สอนเด็กปัญญาอ่อนที่ยังคิดอะไรที่ลึกซึ้งและซับซ้อนไม่เป็น ก็จึงต้องสอนเรื่องอะไรที่มันตื้นๆ ง่ายๆ เพื่อให้กลัวการทำชั่ว แล้วอยากทำดีไปก่อน จนกว่าจะมีสติปัญญามากขึ้นจึงค่อยสอนเรื่องที่ยิ่งลึกซึ้งและซับซ้อนในภายหลัง

สำหรับผู้ที่พอจะมีสติปัญญาบ้างแล้วหรือคนที่ได้ศึกษาเรื่องความเป็นอนัตตา (ความไม่ใช่ตัวตน) ของจิตใจมนุษย์ ตามหลักพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแล้ว ถ้ามีคนมาถามว่า ตายแล้วไปไหน? เขาก็จะเข้าใจได้ทันทีว่า คนที่ถามนั้นยังไม่รู้อะไรที่เป็นเรื่องระดับสูงของพุทธศาสนาเลย คือคนที่ถามนั้นเขายังมีความเข้าใจผิดว่าจิตหรือวิญญาณของคนเรานั้นเป็นอัตตาคือเป็นตัวตนอมตะที่ไม่มีวันดับหายไปอย่างเด็ดขาด ซึ่งเขาเข้าใจผิดว่าจิตที่เป็นอัตตานี้มันมาอาศัยร่างกายนี้อยู่ เมื่อร่างกายตาย จิตที่เป็นอัตตานี้จะไม่ดับหายตามไปด้วย แต่จะออกจากร่างกายที่ตายแล้วและไปเกิดยังร่างกายใหม่ได้ ซึ่งความเห็นอย่างนี้พระพุทธเจ้าสอนว่าเป็น "ความเห็นผิด" อย่างมาก

ส่วน "ความเห็นที่ถูกต้อง" ที่พระพุทธเจ้าสอนนั้นก็คือ ความเห็นว่าจิตหรือวิญญาณของคนเรานั้นมันเป็นอนัตตา (คือไม่ใช่ตัวตน) เพราะจิตมันเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากร่างกายและสมองที่ยังคืออยู่มาปรุงแต่งให้เกิดขึ้นมาเพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อร่างกายตายหรือสมองเสียหาย จิตนี้ก็ดับหายตามไปด้วยทันที ซึ่งมันเป็นไปไม่ได้ที่ว่า "จิตดับไปแล้วจะปรุงแต่งให้เกิดจิตใหม่ที่เหมือนเดิมขึ้นมาได้อีก" ซึ่งบางคนก็อ้างว่า กิเลส หรือ ตัณหา หรือกรรม หรืออวิชชา เป็นสิ่งไปสร้างจิตใหม่ขึ้นมา ซึ่งนี่ก็เป็นการคาดเดาไปตามความเชื่อที่ฝังหัวกันมานาน แต่ความจริงแล้วทั้งกิเลสหรือตัณหาหรืออวิชชา ก็ล้วนเกิดขึ้นมาจากการปรุงแต่งของจิตทั้งสิ้น เมื่อจิตดับไปกิเลสตัณหาหรืออวิชชาก็ยอมที่จะดับหายตามไปด้วยทันที ซึ่งเรื่องนี้จะต้องศึกษาเรื่องการเกิดขึ้นของ

จากบุคคลหรือสิ่งอันเป็นที่รัก หรือกลัวการประสบกับบุคคลหรือสิ่งอันไม่เป็นที่รัก หรือกลัวความผิดหวัง ซึ่งสิ่งที่เรากลัวทั้งหมดนี้เรียกว่าเป็น "ภาวะที่ไม่น่าพึงพอใจ"

ถ้าถามว่า ทำไมเราจึงกลัว "ภาวะที่ไม่น่าพึงพอใจ" ? เราก็คงพบว่าเป็นเพราะ "ภาวะที่ไม่น่าพึงพอใจ" แต่ละอย่างนั้นมันทำให้เกิด "ความทุกข์" แก่จิตใจของเรา คือสรุปแล้วทุกสิ่งที่เรากลัวนั้นก็คือสิ่งที่ทำให้เกิด "ความทุกข์" แต่ถ้ามันไม่ทำให้เกิดความทุกข์ เราก็คงจะไม่กลัวมัน

โดย ความทุกข์ นั้นหมายถึง ความรู้สึกที่ทรมานจิตใจอย่างยิ่ง ซึ่งความทุกข์นั้นก็คือความรู้สึกที่เราเรียกกันว่า ความเศร้า โศก (ความเสียใจ), ความคับแค้นใจ (ความร่ำร้อนใจ), ความแค้นเหี้ยมใจ (ความตรอมใจ), ความหนัก-หน้อยใจ (ความเกรียด), ความไม่สบายใจ (ความไม่ปรกติ, ไม่สงบเย็น, ไม่เบาสบาย, ไม่สดชื่นแจ่มใส) นั่นเอง

๓.อะไรคือสิ่งที่น่าหวาดกลัวอย่างที่สุดในชีวิต?

สำหรับคนธรรมดาที่ยังไม่เข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้งก็จะเข้าใจว่า "สภาพที่ไม่น่าพึงพอใจ" ของชีวิต อันได้แก่ "ความแก่, ความเจ็บ, ความตาย, ความพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งอันเป็นที่รัก, ความประสบกับบุคคลหรือสิ่งอันไม่เป็นที่รัก, และความผิดหวัง" คือสิ่งที่น่าหวาดกลัวอย่างที่สุดในชีวิต

ในกรณีนี้ถ้าเราตั้งใจพิจารณาชีวิตให้ละเอียดลึกซึ้ง เราก็คงเข้าใจได้ว่า สภาพที่ไม่น่าพึงพอใจของชีวิตนั้น ยังไม่ใช่สิ่งที่น่าหวาดกลัวอย่างที่สุดในชีวิต เพราะเมื่อสภาพที่ไม่น่าพึงพอใจใดก็ตาม เช่น ความแก่, ความเจ็บ, ความตาย, ความพลัดพราก เป็นต้นนั้น ได้เกิดขึ้นกับชีวิตของเราแล้ว มันก็เพียงทำให้จิตของเราเกิดความรู้สึกทรมานเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งความรู้สึกทรมานเพียงเล็กน้อยนี้ มันเป็นธรรมชาติที่ต้องเกิดขึ้นกับจิตของเราทุกคนอยู่แล้วเมื่อจิตได้ประสบกับสภาพที่ไม่น่าพึงพอใจใดก็ตาม ซึ่งเราทุกคนก็สามารถทนกับมันได้โดยไม่ยากอยู่แล้ว อย่างเช่น เมื่อเรากำลังหิว หรือร้อน หรือ